كلاسسىكلار گۈلىستانى

ئۆز-ئۆزىگە كۈلۈمسىرەش ساراڭلىقتۇر

(قابۇسنامە)

پىلانلىغۇچى: مۇرات ئېلى

باش تۈزگۈچى: ئادىل مۇھەممەت

تۈزگۈچى: بىلقىز مۇھەممەت

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت-فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن-سىن نەشرىياتى

图书在版编目（CIP）数据

傻人傻乐：维吾尔文／阿迪力·穆罕默德主编.—乌鲁木齐：新疆美术摄影出版社：新疆电子音像出版社，2009.3
（经典之花系列丛书）
ISBN 978-7-80744-767-2

I. 傻… II.阿… III.维吾尔族—谚语—汇编—中国—维吾尔语（中国少数民族语言） IV.I277.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2009）第 024509 号

从书名	经典之花系列丛书
本册书名	傻人傻乐
策划	穆拉提·伊力
主编	阿迪力·穆罕默德
编著	贝丽克孜·穆罕默德
责任编辑	艾尼瓦·库迪力克
特约编辑	哈斯亚提·依不拉音
责任校对	克尤木·吐尔逊
出版	新疆美术摄影出版社 新疆电子音像出版社
地址	乌鲁木齐市西虹西路 36 号
邮编	830000
发行	新疆维吾尔自治区新华书店
印刷	新疆新华印刷厂
开本	880×1230 毫米 1/32
印张	3.125
版次	2009 年 3 月第 1 版
印次	2009 年 3 月第 1 次印刷
书号	ISBN 978-7-80744-767-2
定价	9.90 元

（书中如有缺页，错页及倒装请与工厂联系）

مەجمۇئە ئىسمى: كلاسسىكلار گۈلىستانى

كىتاب ئىسمى: ئورۇنسىز كۈلۈمسىرەش ــــ ساراڭلىقتۇر

پىلانلىغۇچى: مۇرات ئېلى

باش تۈزگۈچى: ئادىل مۇھەممەت

تۈزگۈچى: بېلىقىز مۇھەممەت

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەنۋەر قۇتلۇق

تەكلىپلىك مۇھەررىرى: خاسىيەت ئىبراھىم

مەسئۇل كوررېكتورى: قەييۇم تۇرسۇن

نەشرىيات: شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن ـ سىن نەشرىياتى

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى شىخۇڭ غەربىي يولى 36 ـ نومۇر

پوچتا نومۇرى: 830000

تارقاتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى

باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى

فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر 1/32

باسما تاۋىقى: 3.125

نەشرى: 2009 ـ يىل 3 ـ ئاي 1 ـ نەشرى

باسمىسى: 2009 ـ يىل 3 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى

كىتاب نومۇرى: ISBN 978-7-80744-767-2

باھاسى: 9.90 يۈەن

(باسما ۋە بەت تۈپلەشتە خاتالىق كۆرۈلسە زاۋۇت بىلەن ئالاقىلىشىڭ)

تۈزگۈچىدىن

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، تارىختا ئۆتكەن مەشھۇر كلاسسىكلارنىڭ ئەخلاق - پەزىلەت، تەلىم - تەربىيىنى ئاساسىي مەقسەت قىلىپ يازغان ئەسەرلىرى زامانىنىڭ ئۆتۈشى، كىشىلەر ئاڭ سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشى بىلەن يەنىمۇ ئۆز قىممىتىنى نامايان قىلىپ كەلمەكتە. ئۇلاردا ئالغا سۈرۈلگەن ئىلغار ئىدىيىلەر، ئەخلاقىي دەۋەتلەر قەدىمكى دەۋردىلا ئەمەس، بەلكى بۈگۈنكى دەۋردىمۇ ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، جەمئىيەتنىڭ ئىجتىمائىي ئەخلاق قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە بەلگىلىك رول ئوينىماقتا. بىز دەۋر قەدىمگە ماسلىشىش، تارىختا ئۆتكەن مۇتەپەككۇرلارنىڭ ھاياتىي پائالىيىتى ۋە ئىجادىي ئەمگەكلىرى ئارقىلىق ئەۋلادلارنىڭ مەنىۋى جەھەتتىن يۈكسىلىشىگە ئىلھام بېرىش مەقسىتىدە، كلاسسىكلار قەلىمىگە مەنسۇپ بولغان ئەسەرلەر ئىچىدىن دىداكتىك مەزمۇن ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدىغانلىرىنى تاللاپ «كلاسسىكلار گۈلىستانى» ناملىق بۇ مەجمۇئەنى تۈزدۇق. دىققىتىڭىزگە سۇنۇلۇۋاتقان «ئورۇنسىز كۈلۈمسىرەش سارالىقتۇر» دېگەن كىتابتا بۈيۈك تەربىيەت ئۇستازى شەمسۇلمائالى قابۇس (1021 – 1101) نىڭ «قابۇسنامە» ناملىق ئەسىرىدىكى تەربىيەتلىك مەزمۇنلار ئۆزگىچە ئۇسلۇبتا بايان قىلىندى.

ئەخلاق ـ پەزىلەت دەستۇرى ــ «قابۇسنامە» توغرىسىدا[1]

1. «قابۇسنامە» مۇئەللىپىنىڭ ھاياتىدىن قىسقىچە مەلۇمات

«قابۇسنامە» مۇئەللىپىنىڭ تولۇق ئىسمى ئەمىر شەمسۇلمائالى كەيكاۋۇس بىن ئىسكەندەر بىن قابۇس بىن ۋەشمىگىر ئىبنى جۇرجان. ئۇنىڭ تولۇق ئىسمىدىكى جۇرجان ئەڭ چوڭ بوۋىسىنىڭ ئىسمى، چوڭ بوۋىسى جۇرجان خانلىقىنىڭ تۇنجى شاھى. ۋەشمىگىر ئىككىنچى بوۋىسىنىڭ ئىسمى، ئىككىنچى بوۋىسى جۇرجان خانلىقىنىڭ ئىككىنچى شاھى (مىلادىيە 935 ــ 967 ـ يىللىرى سەلتەنەت سۈرگەن)، قابۇس ئۈچىنچى بوۋىسى (دادىسىنىڭ ئاتىسى) نىڭ ئىسمى، دادىسى جۇرجان خانلىقىنىڭ تۆتىنچى شاھى (مىلادىيە 976 ــ 1012 ـ يىللىرى تەختتە ئولتۇرغان)، ئىسكەندەر ئۇنىڭ دادىسىنىڭ نامى، جۇرجان خانلىقىنىڭ شاھزادىسى، شەمسۇلمائالى كەيكاۋۇس ئۇنىڭ ئۆز ئىسمى، ئەمىر ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئەمەل ـ ئۇنۋان نامى، ئۇ جۇرجان خانلىقىنىڭ شاھزادىسى.

[1] شېرىن قۇربان ماقالىسى: «بۇلاق» ژۇرنىلىدىن ئېلىندى.

此为试读，需要完整PDF请访问： www.ertongbook.com

دۇنيادا ئۇ ئادەتتە شەمسۇلمائالى نامى بىلەن مەشھۇردۇر. مۇئەللىپ 1021 ـ يىلى تۇغۇلغان. ئىران ئالىمى سەئىد نەسەفىنىڭ دەلىللىشىچە، شەمسۇلمائالى 80 يېشىدا، يەنى مىلادىيە 1101 ـ يىلى ۋاپات بولغان، شەمسۇلمائالى خان جەمەتى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ نەسەب ـ پۇشتى سامانىيلار خانىدانلىقىنىڭ شاھ جەمەتى بىلەن ئالاقىدار، تارىخىي كىتابلاردا كۆرسىتىلىشىچە، شەمسۇلمائالى شاھلىق تەختىگە ۋارىسلىق قىلغاندىن كېيىن خېلى ئۇزاققىچە سەلتەنەت سۈرگەن، ئەلەم بىلەن قەلەمدە داڭق چىقارغان، شۇڭا ئۇنىڭ شان ـ شۆھرىتى يىقىن ـ يىراق ئەللەرگە تارىلىپ، تىللاردا داستان بولغان، ئۇ زاماندا شىلىرى ۋە قوشنا مەملىكەت پادىشاھلىرى ئارىسىدا ئۆزىنىڭ دانالىقى، ئالىملىقى، سېخىيلىقى، خەلقپەرۋەرلىكى، خەيرخاھلىقى، لەشكىرىي ئىشلاردىكى پاراسىتى بىلەن نامايان بولغان. ئۇنىڭ ناتىقلىق، مەنتىق ئىلمى بويىچە «كامالۇل بەلاغەت» ناملىق كىتابى بار. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىنى سۆيۈملۈك يالغۇز پەرزەنتى گىلانشاھنى تەربىيىلەش مەقسىتىدە كىتاب يېزىش بىلەن ئۆتكۈزدى. بۇ كىتاب مۇھاكىمە تېمىمىز بولغان «قابۇسنامە» دەستۇرىدۇر. بۇ دىداكتىك ئەسەر ئالىمنىڭ تەسەۋۋۇرىدىن زور دەرىجىدە ھالقىپ، ئۇنىڭغا ئالەمشۇمۇل شۆھرەت ئېلىپ كەلگەن. كىتاب جاھاندا «ئەخلاق ـ پەزىلەت دەستۇرى» نامى بىلەن ئاتىلىپ، دۇنيادىكى مەشھۇر ئەسەرلەر قاتارىدىن ئورۇن ئېلىپ كەلمەكتە. «ئۇ يەنە يۇكسەك ماھارەتلىك خەتتات ئىدى، ئۇنىڭ قەلىمى بىلەن يازغان

ئەسىرى ياكى بىرەر مەكتۇبى بىرەر مەملىكەتكە يېتىپ بارسا، ئۇنى كۆرگەنلەر ئەجەبلىنىپ: «بۇ خەت قابۇسنىڭ خېتىمۇ ياكى توزنىڭ گۇللەپ تۇرغان پەيلىرىمۇ؟» دېيىشەتتى.»

2. ئاپتور ياشىغان زامان ۋە ماكاندىن ئۇچۇر

شەمسۇلمائالى خان جەمەتى دەۋر سۈرگەن جۇرجان خانلىقى (1982 – 1042 - يىللار) نىڭ ھۆكۈمرانلىق دائىرىسى ھازىرقى ئىراننىڭ ئوتتۇرا ۋە شىمالىي قىسمىنى، يەنى كران، مازاندىران، خوزىستان، فارس، كىرمەن، ئىسپاھان قاتارلىق ئۆلكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. خانلىق سەلتەنەت 114 يىل (928 - يىلدىن 1042 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن) داۋام قىلغان. خانىدانلىقنىڭ شەرقىي شىمالىي يۆنىلىشىدە سامانىيلار خانلىقى (892 – 999 - يىللار ھۆكۈم سۈرگەن)، جەنۇبىي ۋە غەربىي جەنۇبىدا بويىھ خانلىقى (938 – 1056 - يىللار ھۆكۈمرانلىق قىلغان) بار ئىدى. بۇ ئۈچ خانىدانلىق بىر مەھەل ئۆزئارا تىركىشىپ، ئۇرۇش - غەلىيان قىلىشىپ، بىر - بىرىنىڭ زېمىنىنى لەشكەر تارتىشقان. بىر قېتىملىق جەڭدە شەمسۇلمائالىنىڭ بوۋىسى قابۇس بويىھ خانلىقىنىڭ قاتتىق ھۇجۇمىغا ئۇچراپ، تەختىدىن ئايرىلىپ، ياقا يۇرتتا سەرگەردان بولۇپ، 18 يىل خورلۇق ئىچىدە ياشىغان. ئاخىرىدا كۈچ توپلاپ يۇرتىغا قايتىدىن بېرىپ، شاھلىق تەختىنى قايتۇرۇۋالغان.

قابۇس بىر تەرەپتىن تەڭداشسىز ئىقتىدارغا ۋە ناھايىتى مول بىلىمگە ئىگە مەشھۇر شەخس ئىدى. ئۇ ئالىم، پەيلاسوپ،

مۇتەپەككۇر، ئەدىب ۋە خەتتاتلارنى ئۆز ئوردىسىغا يىغقانىدى. ئاتاقلىق ئالىم ئىبنى سىنا ۋە ئەبۇ رەيھان بىرۇنىمۇ ئۇنىڭ ئوردىسىدا بىر مەزگىل تۇرغانىدى. شاھ بىر تەرەپتىن زالىم ۋە ھەسەتخور بولۇپ، نۇرغۇن كىشىلەرنى ناھەق جازالاپ، ئۆزىگە كۆپ دۈشمەن - رەقىبلەرنى تاپقانىدى. شۇڭا شاھزادە فاراك دادىسىنىڭ كۈشكۈرتۈشى بىلەن شاھ دادىسىنى ئۆلتۈرۈپ، پادىشاھ بولغانىدى. مۇشۇنداق ئىچكى - تاشقى داۋالغۇش ئىچىدە، مىلادىيىنىڭ 1021 - يىلى شەمسۇلمائالى يورۇق دۇنياغا كۆز ئىچىپ كەلدى. شەمسۇلمائالىنىڭ دادىسى ئىسكەندەر ئوردىدا سىياسىي ئۆزگىرىش بولغانلىق سەۋەبىدىن پادىشاھ بولۇش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قالغان. لېكىن ئۇ بۇ سىياسىي كۈرەشلەردىن نېرى تۇرۇپ، بارلىق زېھنى كۈچىنى ئوغلى شەمسۇلمائالىنى تەربىيلەشكە قاراتقانىدى. ئىسكەندەر شاھزادە بىقىياس پەم - پاراسەتلىك ۋە ئىززەت - ئابرۇيلۇق كىشى بولغاچقا، ئوغلى شەمسۇلمائالىغا ئىلاھىيەت، دىن، ئىلمىي نۇجۇم (ئاسترونومىيە)، ماتېماتىكا، تارىخ، تىل - ئەدەبىيات، پەلسەپە قاتارلىق پەنلەردىن ئىلىم تەھسىل قىلىپلا قالماستىن، يەنى ئۇنىڭغا لەشكىرىي ئىلىم، ئات مەشقى، ئوقيا ئېتىش، چېلىشىش، مۇشتلىشىش، ئۈزچىلىق، سۇ ئۈزۈش قاتارلىق جىسمانىي ھەرىكەت تەربىيىسىنىمۇ ئەتراپلىق ئېلىپ بارغان. بۇلار ئۇنىڭ كېيىنكى چاغلاردا ئەلەمدىنمۇ، قەلەمدىنمۇ يېتىشىپ چىقىشىدا ھەل قىلغۇچ رول ئويناپلا قالماستىن، يەنە دۇنياۋى ئەسەر «قابۇسنامە» نى يېزىشىغىمۇ مۇھىم ماددىي ۋە مەنىۋى

ئاساس يارىتىپ بەرگەن.
شەمسۇلمائالى تازا بالاغەتكە يېتىشۋاتقان چاغلاردا ئۇنىڭ يۇرتىدا يەنە زور ئۆزگىرىش يۈز بەردى؛ غەزنەۋىلەر خانلىقى بىلەن سەلجۇقلار خانلىقى ئارقا ـ ئارقىدىن تارىخ سەھنىسىگە چىقىپ رول ئالدى. غەزنەۋىلەر سۇلالىسىنى تۈركلەر مىلادىيىنىڭ 962 ـ يىللىرى ئافغانىستاندا قۇرغان. مەھمۇد سۇلتان دەۋرى (998 ـ 1030 ـ يىللىرى ھۆكۈم سۈرگەن) غەزنەۋىلەرنىڭ ئەڭ گۈللەنگەن دەۋرى ھېسابلىنىدۇ. سەلجۇقىيلار سۇلالىسىنىمۇ تۈركلەر قۇرغان. تەخمىنەن مىلادىيىنىڭ 1000 ـ يىللىرى تۈركلەر ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ شىمالىي يايلاقلىرىدىن سىر دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىغا كېلىپ ماكانلاشتى ھەم بۇ يەردە ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلدى. ئۇلار دەسلەپتە ئۆزلىرىنىڭ سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋىگە قارايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن مەھمۇد سۇلتان ۋاپاتىدىن كېيىن، تەخمىنەن مىلادىيىنىڭ 1037 ـ يىلى خوراساندىكى ئاقسۆڭەكلەرنىڭ قوللىشى بىلەن غەزنەۋىلەر سۇلالىسى سۇلتان مەسئۇدنى مەغلۇپ قىلىپ، ھۆكۈمرانلىق دائىرىسىنى كېڭەيتكەن ھەمدە 1042 ـ يىلى جۇرجان خانلىقىنى يۇتۇۋالغان. بۇ خىل ۋەزىيەت ئەمدىلا 21 ياشقا كىرگەن شەمسۇلمائالىغا زىنھار پايدىسىز بولۇپ، ئۇنىڭ شاھلىق تەختىگە ۋارىسلىق قىلىش يولىنى ئېتىۋەتكەن. شەمسۇلمائالى ئەمدىلىكتە بولسا تۆۋەن قاتلامغا چۈشۈپ، تىجارەتچى ـ سودىگەر، دېھقان ـ چارۋىچىلار، قول ھۈنەرۋەنلەر ۋە جەمئىيەتتىكى باشقا ھەرخىل تەبىقىلەر بىلەن

ئۇچرىشىپ، ئۇلارنى چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغان. ئۇ مۇشۇ مەزگىللەردە ئوردا شەھىرى غەزنەگە بېرىپ سەككىز يىلدەك تۇرغان ھەم ئۇ يەردە مەھمۇد سۇلتاننىڭ تەڭداشسىز زىبا مەلىكىسى بىلەن توي قىلغان. غەزنەۋىلەر خانلىقى سەلجۇق تۈركلىرى تەرىپىدىن يوقىتىلغاندىن كېيىن، شەمسۇلمائالى ھىندىستانغا بارغان. بىر مەھەل سەلجۇقىيلار ئوردىسىدا تۇرغان. كېيىنكى چاغلاردا ئۇ شەرقىي رىم ئىمپېرىيىسى بىلەن جەڭ قىلغان، گەنج شەھرىدە شاھ ئوردىسىدا تۇرۇپ، يۇقىرى قاتلام كىشىلەر بىلەن ئارىلاشقان. بۇ خىل رەڭگارەڭ قىسمەت - سەرگۈزەشتىلەر ئۇنىڭ كېيىنكى چاغلاردا ئەلنى ئىدارە قىلىش، لەشكىرىي ئىشلارنى باشقۇرۇشنى مول تەجرىبىلەر بىلەن تەمىنلىگەن.

شەمسۇلمائالى ۋە ئۇنىڭ ئاتىسى ئىسكەندەر ئىران تارىخىدا زادى پادىشاھ بولغانمۇ - يوق؟ بۇ توغرىسىدا خىلمۇ خىل قاراشلار بار. ئاتاقلىق ئىران تارىخچىسى سەئىد نەسەفىنىڭ «قابۇسنامە» (مەزكۇر كىتاب 1968 - يىلى تېھراندا نەشر قىلىنغاندا، سەئىد نەسەفى ئۇنىڭغا ئۇزۇن بىر مۇقەددىمە يېزىپ بەرگەن.) غا يېزىپ بەرگەن مۇقەددىمىسىدە ئېيتىلىشىچە، ئۇ ئاتا - بالا ئىككىسى پادىشاھ بولمىغان.

يەنە بەزى ئالىملارنىڭ دەلىللىشىچە، شەمسۇلمائالى ۋە دادىسى ئۆمرىلىرىنىڭ ئاخىرىدا دائىرىسى ئانچە چوڭ بولمىغان تاغلىق خىلۋەت يەرلەردە شاھ بولغان. مۇشۇنداق بولغاچقىلا، ئۇلار «ئەمىر» نامىغا ئېرىشكەن. ئۇنداق بولمىغاندا، ئۇلار بۇ نامغا زادىلا ئېرىشەلمەيتتى. بۇ خىل قاراشنى ئىران دوكتورى

ئەمىن ئابدۇللا مەجىد بەدەۋى ئۆزىنىڭ «‹قابۇسنامە›» توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرىدە ئوتتۇرىغا قويغان. بۇ ئەسەر 1956 - يىلى تېھراندا نەشر قىلىنغان.

ئومۇمەن، ئەقىل - پاراسەتتە تەڭداشسىز، بىلىمدە مۆجىزە كامالەت تاپقان شەمسۇلمائالى داۋالغۇپ تۇرغان زامان ۋە ماكاندا ياشىغان. ئۇ تۇرمۇشنىڭ ئاچچىق - چۈچۈكىنى تېتىغان، مانا بۇلار «ئىسلام مەدەنىيىتى ئېنىسىكلوپېدىيىسى» دەپ نام ئالغان «قابۇسنامە» نىڭ دۇنياغا كېلىشىنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى.

3. «قابۇسنامە» نىڭ يېزىلىش سەۋەبى ۋە جەريانى توغرىسىدا

شەمسۇلمائالى ياشىنىپ قالغان چاغدا تەگرى ئۇنىڭغا بىر ئوغۇل ئاتا قىلدى. ئۇنىڭ ئىسمى گىلانشاھ ئىدى. «قابۇسنامە» ئەنە شۇ گىلانشاھ ئۈچۈن ئاتاپ يېزىلغان.

« قابۇسنامە » ئوتتۇرا ئەسىر پارس - تاجىك «دەردى تىلى» دا يېزىلغان. ئاپتورى ئەمىر شەمسۇلمائالى كەيكاۋۇس بولۇپ، ئۇ بۇ ئەسەرنى ئۆز ئوغلى گىلانشاھقا ئاتاپ يازغان. بۇلار ناھايىتى ئېنىق تارىخقا ئىگە. لېكىن كىتابنىڭ نامى «قابۇسنامە» دىكى «قابۇس» سۆزى ناھايىتى تۇتۇقلۇققا ئىگە. شەمسۇلمائالىنىڭ تولۇق ئىسمىدا «قابۇس» دېگەن نام بار. لېكىن ئۇ ئۇنىڭ ئۈچىنچى بوۋىسىنىڭ ئىسمى. كىتابنى بىرىنچىدىن قابۇس يازمىغان، ئىككىنچىدىن قابۇسقا ئاتاپ يېزىلمىغان. ئۇنداقتا، كىتابنىڭ نامى نەدىن كەلگەن؟ ئۇنىڭ

此为试读，需要完整PDF请访问： www.ertongbook.com

ئېتمولوگىيىسى نېمە؟ بۇ توغرۇلۇق تالاش ـ تارتىش مىلىك يىلدىن بېرى داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ. بەزى تەتقىقاتچىلار شەمسۇلمائالىنىڭ ئۆز نامىدا «كاۋۇس» ياكى «كەيكاۋۇس» سۆزى بار. مۇشۇ سۆزلەر «قابۇس» سۆزى بىلەن تەلەپپۇز ۋە ئىملادا ئارىلىشىپ قالغان سەۋەبلىك كىتاب نامى «قابۇسنامە» بولۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن، دەپ قاراپ كەلمەكتە. يەنە بەزىلەر نېمە ۋە قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، كىتاب «قابۇسنامە» نامى بىلەن ئەسىر ـ ئەسىرلەردىن بۇيان ئاتىلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ نامى ئۇنىڭغا ھېچقانداق تەسىر كۆرسەتكىنى يوق، ئۇنىڭ ئۇستىگە گەپ ئىسىمدا ئەمەس، بەلكى جىسىمدا. سەت قىزغا «گۈزەلنۇر» دەپ نام قويغان بىلەنمۇ، ئۇنىڭ سەتلىكى ئۆزگەرمەيدۇ ئەمەسمۇ، دەپ قاراپ، ئالىملارغا دىققەت ـ ئېتىبارىنى «قابۇسنامە» نىڭ نامىغا ئەمەس، ماھىيىتىگە قارىتىشنى تەۋسىيە قىلىپ كەلمەكتە. سەئىد نەسەفى «قابۇسنامە» نىڭ مەزمۇنىدىن ئېيتقاندا، ئۇنى «نەسىھەتنامە» دېگەن ياخشى دەپ قارىغان. بىزنىڭچە، بۇنىڭمۇ ھېچقانداق ھاجىتى يوق. «قابۇسنامە» نى پارسچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان جاڭ خۇي ئەپەندىمۇ ئۆزى يازغان كىرىش سۆزىدە سەئىد نەسەفىنىڭ تەشەببۇسىغا قوشۇلۇپ، تېخىمۇ ئاشۇرۇپ: «ئاپتور دوكتور سەئىد نەسەفىنىڭ كۆز قارىشىغا قوشۇلىمەن ھەمدە شۇنداق قارايدۇكى، كىتابنىڭ تەرجىمە نامىنى ‹نەسىھەتنامە› دىن ئېلىپ ‹قابۇستىكى پەند ـ نەسىھەتلەر› دەپ ئالساق توغرا بولىدۇ» دەپ كۆرسەتكەن. بىزنىڭ قارىشىمىزچە، بۇنداق

قىلىش تېخىمۇ ھاجەتسىز. بىز ئاپتورغا ھۆرمەت قىلىشىمىز، مىڭ يىللىق تارىخقا ھۆرمەت قىلىشىمىز، لېنىنىنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، «تارىخىي تۆھپىلەرنى باھالاشتا، تارىخىي ئەربابلارنىڭ ھازىرقى تەلەپكە نىسبەتەن بېجىرىلمىگەن ئىشلىرىغا ئاساسلانماي، بەلكى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىدىن ئىلگىرىكى پېشۋالىرىغا نىسبەتەن ياراتقان يېڭىلىقلىرىغا ئاساسلىنىش لازىم.»

كىتابنىڭ يېزىلىشى سەۋەبى ۋە جەريانى توغرىسىدا خىلمۇخىل قىزىق ھېكايەتلەر، ھەرخىل كىتابتا ھەرقىسما بايانلار، تەسۋىرلەر ۋە سۆپەتلەشلەر بار. بىز بۇ يەردە نۇقتىلىق قىلىپ، ئاپتورنىڭ «قابۇسنامە» سىدىكى كىرىش سۆزىنى ئاساس قىلدۇق. چۈنكى، ئۇنىڭدىن ئاپتورنىڭ كىتابنى يېزىشتىكى نىيەت - ئىقبالى ۋە ئىستەك - ئارزۇسىنى بىر قەدەر ئېنىق كۆرگىلى بولىدۇ.

ئېيتىلىشىچە، مەزكۇر كىتابتىكى بايان خاتىرىلەرنىڭ ھەممىسى ئەمىر شەمسۇلمائالى كەيكاۋۇس بىن ئىسكەندەر بىن قابۇس بىن ۋەشمېگىر مىر ئەمىر جۇرجانى بىلەن ئۇنىڭ ئوغلى گىلانشاھ ئوتتۇرىسىدىكى دىئالوگ ئىكەن.

ھېكايەت قىلىنىشىچە، ئۆز زامانىسىدىكى تەڭداشسىز ئوقۇمۇشلۇق ئالىم، پەيلاسوپ، مۇتەپەككۇر، شائىر، ئەدىب، خەتتات، ئەلەم بىلەن قەلەمنى بىرلەشتۈرگەن ئۇلۇغ شەخس شەمسۇلمائالى كەيكاۋۇس ئۆز دۆلىتىگە ئۇزۇن يىللار ئەجىر سىڭدۈردى، تەگرى ئۇنىڭغا ئۇزۇن ئۆمۈر بەردى، بىقىياس شانۇ شەۋكەت ئاتا قىلدى. لېكىن توققۇزى تەل ئادەم

بولمىغىنىدەك، ئۇنىڭمۇ پەرزەنتى يوق ئىدى. ئۇ پەرزەنت كۆرۈشكە تولىمۇ تەشنا ئىدى. تەقدىر ئۇنىڭ ھالىغا يەتتى بولغاي، ئۇ قېرىغان چاغلىرىدا بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆردى. ئۇ چەكسىز شادلىنىپ، ئوغلىغا گىلانشاھ (ئىبغىر ـ بېسىق پادىشاھ مەنىسىدە) دەپ ئات قويىدى. «دەۋزە ئەز ئەۋەلى باھار» (تاجىك خەلق ماقال ـ تەمسىلى، مەنىسى ياخشى مايسا باش باھاردىلا چىبىقىدۇ) دېگەندەك، گىلانشاھ ئەقىللىق، پاراسەتلىك ۋە ھوشيار ـ سەزگۈر چوڭ بولدى. بىر كۈنى شەمسۇلمائالى ئوغلىنىڭ يۈزىگە ئۇزاققىچە قاراپ دىققەت قىلدى. گەرچە چېھرىدە بىر خىل ئەقىل ـ پاراسەت ۋە كامالەت ئالامەتلىرىنىڭ بارلىقىنى بىلگەن بولسىمۇ، لېكىن ياشلىق ــ يىگىتلىك غۇرۇرى بىلەن مەغرۇرلىنىپ، غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلاپ قېلىش ئېھتىماللىقىنىڭ يوق ئەمەسلىكىنى سەزدى ـ دە، ئۇنى قانداق تەربىيىلەش توغرۇلۇق كۆپ باش قاتۇردى. ئۇ ئويلاپ ـ ئويلاپ ئاخىرى ئوغلىنى ئۆزى بىۋاسىتە تەربىيىلەش قارارىغا كەلدى. ئەمما ئۇنىڭغا ئۆز ئۆمرىنىڭ يار بەرمەيدىغانلىقىنى بىلدى. چۈنكى ئاقىل ـ دانا كىشىلەر ئەجەلنى ئۆزىدىن يىراق كۆرمەيدۇ. ئۇ بىر ئۇستاز ـ تەربىيىچى تېپىشنى ئويلىدى ـ يۇ، يەنىلا خاتىرجەم بولالمىدى. ئاخىر ئۇ قەتئىي قارارغا ــ ئوغلىنى ئۆزى بىۋاسىتە تەربىيىلەش نىيىتىگە كەلدى.

ئۇ ھەر كۈنى ئۆز ئوغلى بىلەن ئالەمدىكى كاتتا ـ كاتتا ئىشلاردىن تارتىپ تاكى تۇرمۇشتىكى كىچىك ئىشلارغا قەدەر سۆھبەت ئېلىپ باردى. كۈنلەر، ئايلار ۋە يىللار ئۆتمەكتە

ئىدى. ئاخىرى تەلىم - تەربىيە دەستۇرى، ئەخلاق - پەزىلەت نىزامى، بىلىم خەزىنىسى دەپ ئاتالغان، شەمسۇلمائالىنىڭ مۇبارەك «قابۇسنامە» سى رويابقا چىقتى. ئۇنىڭ دۇنياغا كېلىشى خەلقنىڭ بەخت - سائادىتى ۋە ئامەت - تەلىيى.

«قابۇسنامە» نىڭ يېزىلىش ۋاقتى توغرۇلۇق ھەر خىل قاراشلار بار. ئىران دوكتورى سەئىد نەسەفى «قابۇسنامە» 1082 - يىلى، يەنى شەمسۇلمائالى 61 ياشقا كىرگەن يىلى يېزىلغان. ئۇنىڭ قارىشىچە ئاپتور 80 يىل ئۆمۈر كۆرگەن. 1101 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن. دۇنيادا ئادەتتە مۇشۇ خىل قاراش قوبۇل قىلىنغان. ئىراننىڭ يەنە بىر دوكتورى زابىھرا سافا ئۆزىنىڭ «ئىران ئەدەبىياتى تارىخى» (1957 - يىلى تېھران نەشرى) دە «قابۇسنامە» ئاپتورىنى 1069 - يىلى ۋاپات بولغان، دەپ يازغان. بۇنداق بولغاندا شەمسۇلمائالىنىڭ ياشىغان ۋە «قابۇسنامە» نى يازغان ۋاقتى خېلىلا ئالدىغا سۈرۈلىدۇ. مەزكۇر كىتابنىڭ يېزىلىش جەريانىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان جۇرجان خانلىقى، سامانىيلار خانلىقى، بۇيىھ خانلىقى، غەزنەۋىلەر خانلىقى، سەلجۇقىيلار خانلىقى قاتارلىق خانلىقلارنىڭ يىلنامىسىدىمۇ ئۆزگىرىش بولىدۇ.

4. «قابۇسنامە» نىڭ رامكا - قۇرۇلمىسى

كاتتا ئالىم، زەبەردەست يازغۇچى شەمسۇلمائالىنىڭ «قابۇسنامە» ئەسىرى ئوتتۇرا ئەسىر پارس ئەدەبىياتى تارىخىدىكى بىباھا نەسرىي ئەسەر، تەپەككۇر دۇردانىسى، دۇنيا مەدەنىيىتى تارىخىدىكى يۈكسەك ئابىدە ۋە ھېكمەت

خەزىنىسى.

پۈتۈن كىتاب بىر مۇقەددىمە ۋە 44 بابتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ھەربىر بابتا بىر ھېكايەت بايان قىلىنىپ، ھېكايەتنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا بىر ئىجتىمائىي مەسىلە ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋە شۇ ئىجتىمائىي مەسىلە ھەققىدىكى پەلسەپىۋى قاراش شەرھلەنگەن. مۇقەددىمىدە كىتابنىڭ ئوبيېكتى ۋە مەقسىتى بايان قىلىنغان. 44 بابنىڭ مەزمۇنى ناھايىتى كەڭ چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق بولۇپ، ئاپتور ئىجتىمائىي، پەلسەپىۋى ۋە نەزەرىيىۋى مەسىلىلەرنى ئۆزىنىڭ دۇنيا قارىشى، مەۋقەسى، مەيدان ۋە تۇرمۇش تەجرىبىسى بويىچە تەرتىپلىك شەرھلىگەن. 44 باب ئەمەلىيەتتە تىپىك 44 تۈرلۈك مەسىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. بۇلار كىتابنىڭ مۇندەرىجىسىدە بىر قەدەر ئېنىق كۆرسىتىلگەن.

5. «قابۇسنامە» نىڭ تېماتىك مەزمۇنى

«قابۇسنامە» چېتىشلىق مەزمۇن دائىرىسىنىڭ كەڭلىكى، ئىدىيۋىلىكىنىڭ تېرەنلىكى، لوگىكچانلىقىنىڭ كۈچلۈكلىكى، بايان ئۇسلۇبىنىڭ خاسلىقى بىلەن پارس نەسىرچىلىكىنىڭ ئۈلگىسى، نەمۇنىسى ۋە ئۆرنىكى ھېسابلىنىدۇ. پۈتۈن ئەسەرنىڭ تېماتىكىسىنى تۆۋەندىكى تۆت جەھەتتە ئومۇملاشتۇرۇشقا بولىدۇ: بىرىنچىدىن، بىلىم بابىدا باي، پەزىلەت بابىدا يۈكسەك بولۇشنى غايە قىلىسا، غايە ـ ئېتىقادقا سادىق بولۇش، ئەمر ـ پەرمانلارنى بەجا كەلتۈرۈش، تىرىشىپ بىلىم ئېلىش، ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرۈش

قاتارلىق ئىپسىل ئادەتلەرنى يېتىلدۈرۈشى كېرەك. ئىككىنچىدىن، ھەربىر ئادەم ئائىلە ۋە جەمئىيەتتىكى ھەرقىسما، تۇرلۇك مۇناسىۋەتلەرنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىشنى نىيەت قىلسا، ئاتا - ئانىسىنى ھۆرمەتلەش، پەرزەنتلىرىنى ئىززەتلەش، ياشانغانلارغا غەمخورلۇق قىلىش، ئايالىغا ياخشى مۇئامىلە قىلىش، كەپسىزلىك - بىتابلىققا قارىتا قاتتىق - كەسكىن بولۇش، دوست - دۈشمەن، ھەق - ناھەق، ئاق - قارا، پاكلىق - ناپاكلىك، دىيانەت - خىيانەت، ياخشىلىق - يامانلىق، ھەققانىيلىك - رەزىللىك، جەننەت — دوزاخ قاتارلىقلارنى ئېنىق، روشەن ئايرىۋېلىشنى ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك. ئۈچىنچىدىن، ھەربىر كىشى ئائىلە ۋە مال - دۇنيانى ئوبدان باشقۇرۇشنى نىيەت - ئىقبال قىلسا، شەخسىي تۇرمۇشنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش، يېمەك - ئىچمەك، كۆڭۈل ئېچىش، يۇيۇنۇش - بېزەش، دەم ئېلىش، ئۇۋچىلىق ، تەنھەرىكەت قاتارلىقلارنىڭ قائىدە - تەرتىپىنى ئوبدان ئۆگىنىشى كېرەك. تۆتىنچىدىن، كىشى جەمئىيەتتە ئىززەت - ئىكرام ۋە ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇشنى ئىستىسە، خىلمۇ خىل ماھارەت - ئىقتىدارنى يېتىلدۈرۈش. مەسىلەن، ئاسترونومىيە، جۇغراپىيە، مال دوختۇرلۇق، قانۇنچىلىق، تېبابەتچىلىك، شېئىرىيەتچىلىك، ئەلنەغمە، تىجارەتچىلىك، تېرىقچىلىق، مالچىلىق كەسىپلىرىنى بىلىشى، يەنە ئۆزىدە مىرزىلىق، قازىلىق، ئەلەملىك، ئەلچىلىك، ۋەزىرلىك، لەشكەرچىلىك، ھەتتا گېزى كەلگەندە شاھ - پادىشاھلىق قىلالايدىغان قابىلىيەتنى يېتىلدۈرۈشى كېرەك.

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com